Cseh Tamás
A CSILLAGOKKAL TÁNCOLÓ KOJOT
Észak-amerikai síksági indián mesék
Audio cd, 112 perc (Hungaroton, 2007)

Három sájen, vagy ahogyan gyermekkorunkban mondtuk: „csejen", két varjú és egy-egy pauni, lakota és aszinbojn történet felolvasását tartalmazza a cd, némi eufemizmussal szólva a hangoskönyv. A Méry Ratio által 2006-ban Somorján kiadott azonos című nyomtatott változat nem egészen egyharmadát. Tudomásunk szerint a mesék eredeti nyelveiken versformátumúak és jóval hosszabbak. Doszpoly Andor fordította őket magyarra, vélhetően angolból. A közölt változatok mindkét esetben az itteni előadó, Cseh Tamás munkái.

Fel lehetne vetni, hogy miért nem a könyvről írunk, ami sokkal tradicionálisabb, mint egy lemez. Ez azonban jellegzetesen formalista és álságosan konzervatív felvetés volna, tekintettel arra, hogy egészen a nyolcadik századig csak hangosan olvastak. Csupán a tizenkettedik századtól vált gyakorivá, majd jellemzővé a néma olvasás, és pusztán a tizenhetedik–tizennyolcadik századra lett kizárólagossá.

Mi ma is szívesen olvasunk hangosan, és szeretjük hallgatni egymást. Persze nem azért, mert egyetértünk a durva értelmezéssel, miszerint régen az olvasni tudók valóban kis száma miatt lett volna kedvelt a hangos olvasás. Történetet mesélni a világon az egyik legjobb dolog. Habár a történések a létforgatag részei, mesélni, történeteket elbeszélni, az más: bizonyos fokig történések felett állást jelent. Kívül lenni a forgatagon, de ugyanakkor benne; átélést *és* szemlélést. Ekkor nemcsak történnek velünk a dolgok, mint általában, hanem mi magunk teszszük megtörténtté őket; nem vagyunk teljesen alávetve a történéseknek, hanem szinte mi csináljuk azokat – és nem akármiket. Mondjuk ki gyorsan, hogy a valódi mítoszok, elbeszélések és mesék így nem kevesebbek, hanem többek az úgynevezett realitásnál.

Vannak, akik szerint az indiánok primitív törzsek-népek. Elmaradottak, kezdetlegesek. Valójában azonban kezdet- és eredetközeliek. Ősiségük ezt, vagy ezt is jelenti. A transzcendenciával érintkező kezdethez és eredethez való közelséget. Látszólagos együgyűségük és fejletlenségük e normához való hűség. Mindemellett nagyon is kulturáltak, csak nem a civilizált kultúra értelmében. Legfeljebb a polgári műveltségtől mentesek, de nem kultusztalanok, ami a műveltség szó eredeti értelme.

Némelyek véleménye szerint az indiánok „titáni" népek. Lehet, hogy a közép- és a dél-amerikai indiánok esetében ez többé-kevésbé igaz, a szóban forgó mesék tanúságtételei szerint azonban nagyon kevéssé az a préri indiánok vonatkozásában. Sőt, a közép- és dél-amerikaiakkal kapcsolatos általánosításokkal is vigyáznunk kell, hiszen Saxton T. Pope jana indiánja,

Ishi – aki a közép-amerikai törzsek egy északi típusának utolsó élő képviselője volt – szintén bajosan tekinthető „titáninak".

Az itteni történetek leggyakoribb szereplője Kojot, aki hol öregember, hol prérifarkas (neve jelentésének megfelelően). Ugyanekkor semmit nem mondanánk az északi síksági indiánok állatokhoz való viszonyáról, ha egyszerűen állatszeretetükről beszélnénk. Kojot azért hol állat, hol ember, mert az indiánok olyannyira azonosulni tudtak az állatokkal, hogy saját emberi vonásaikat is meglátták bennük. Tőlük származik például a ma ismert alakjától meglehetősen eltérő pókember képzete. Kojot egyfajta prométheuszi lény, aki az állatok segítségével ellopja a tüzet. Kissé nagyképű démiurgosz, hányaveti világteremtő, vagy meggondolatlan ifjú harcos. A sájen és a lakota történetekben, eltérően a varjú meséktől, inkább negatív lény. Viszont igen nehéz lenne pusztán titániként értékelendő népek esetében megérteni, hogy miért voltak olyan mítoszaik, amelyek éppen egy titáni jellegű hőst *bíráltak*. Hasonló a helyzet a vad harcosok közismert állatszimbóluma, a medve tekintetében, amely a lemezen még egyöntetűbben negatív szereplő. Minderre persze azt lehetne válaszolni, hogy az indián bölcsek, akikhez a mitikus történetek eredete köthető, a többségtől eltérően ismerték a nemzetségek született rossz tulajdonságait, és azokat kordában tartandó keletkeztek e motívumok finom értékítéletei. A negatív medvemesék *elterjedése* mindenesetre ekkor is furcsa.

Szívesen időznénk még az északi síksági indiánok egyszerre kedves és bölcs, lezser és nemes világában, de nem feszegethetjük már sokáig az itteni kereteket. Csak annyit még, hogy nyilvánvalóan lehetett volna Cseh Tamás énekes-dalszerzőnél tehetségesebb előadót, színészt találni a mesék felolvasásához. Létezik is egy ilyen szempontból jobb lemez: *A bölcs Hiawatha. Indián népmesék* (Galeon–Photogram, 2006). Olykor rosszul hangsúlyoz és „énekelve" olvas, ez a cd és a könyv azonban az ő *szívügye* volt – egyáltalán nem születtek volna meg nélküle. Teljesen hitelesnek tekinthető az értő és átélt felolvasás tekintetében. Ahogy maga mondta 2009-ben bekövetkezett halála előtt: *negyven évig voltam énekes, de ötven évig indián*.

Leszámítva bizonyos kulturális divatok (egyes általa alkalmazott zenei stílusok, a realizmus, Lukács, vagy éppen egy populáris nacionalizmus) befolyásait, Cseh Tamás az elmúlt öt évtized magyar közéletének egyik legtisztább személyisége volt. Halálakor – szokatlan módon – szinte az egész ország megemlékezett róla. Nem gondoljuk, hogy „gyanús kapcsolatok" miatt történt volna így, ahogyan azt sem, hogy teljesen megértették volna ebben a világban. Inkább az említett kulturális divatok lehettek a megemlékezés okai, és talán az is, hogy emberi tisztaságát sokan legalább megérezték.

Vákántánka vigyázza őt, a bakonybéli húgpápá (lakota sziú) törzsfőnököt, kinek neve Füst a Szemében volt.

H. R.